

Kasbiy fanlar

2019-yil
iyun №6(102)

Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy metodik nashr

metodikasi

e-mail: kf_metodika@inbox.uz

ISSN 2181-533X

Воқеалар само гумбазининг ҳаракатига
қараб эмас, одамларнинг интилиши билан рўй
беради.

Мирзо УЛУҒБЕК

2019-yil
iyun
№6 (102)

Kasbiy fanlar metodikasi

Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy metodik nashr

TAHRIR HAY'ATI:

Zayniddin XUDAYBERDIYEV,
iqtisod fanlari doktori,
professor

Norbek TAYLAQOV,
pedagogika fanlari doktori,
professor

Bahodirjon NURIDDINOV,
pedagogika fanlari nomzodi

Qurbonali XOLIQOV,
texnika fanlari doktori

Murodulla XOLMUHAMMEDOV,
texnika fanlari nomzodi

Bosh muharrir:

Matluba SHUKUROVA

Nashr uchun mas'ul:
Muqaddam QOSIMOVA

Jurnal 2011-yil
yanvar oyidan chiqa boshlagan

Muassis:

"TAFAKKUR CHASHMASI" MCHJ
Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot
agentligi tomonidan
12.10.2016-yilda №08-81
raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

Tahririyat manzili:

100000, Toshkent shahri,
Matbuotchilar ko'chasi, 32-uy.

Telefonlar: (71) 233-66-03 (faks),
236-18-05, (+99894) 697-28-50

E-mail: kf_metodika@inbox.ru
kf_metodika@inbox.uz

Bosishga 2019-yil 18-iyun kuni
ruxsat etildi.

Ofset usulida chop etildi. Qog'oz bichimi
60x84 1/8. Qog'oz hajmi shartli
6 bosma taboq.

Buyurtma № KF-6. Tiraji: 2287.
"Avto-nashr" XK bosmaxonasida
chop etildi.

Bosmaxona manzili:

Toshkent shahri, 8-mart ko'chasi, 57-uy.

MUNDARIJA

Kasb-hunarga yo'naltirish muammolarini hal qilishning
samarali yo'llari

2-bet

Zamonaviy yondashuv

4-bet

21 century standards for language learning

5-bet

Innovatsion dars

6-bet

Fartuk qismlarini birlashtirish

7-bet

Xalqaro pedagogik tajribalar

8-bet

Uyushiq bo'lakli gaplarni o'rganish

10-bet

Musiq a darslari mustaqil fikrlashga o'rgatsin

12-bet

Применение элементов театральной педагогики
при организации воспитательных работ

14-bet

Fanlararo aloqadorlik asosida
geometrik tasavvurlarni shakllantirish

16-bet

Atrof-muhitni muhofaza qilish — barchaning burchi

18-bet

I want to be a football player

20-bet

O'yinli texnologiyaning imkoniyatlari

23-bet

San'atimiz darg'alari

26-bet

Tikuvchilik va toponimika

28-bet

Nutq madaniyati va texnikasi

29-bet

ЎЙИНЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ИМКОНИАТЛАРИ

Боланинг шахсий имкониятларини рўёбга чиқариш, қобилиятини ривожлантиришда таълим муҳити, педагогик шарт-шароитлар тўлалигича инобатга олиниши керак. Бундай турдаги таълим болаларда мустақиллик, ташаббускорлик, жавобгарлик каби сифатлар, шунингдек, мустақил, ижодий ва танқидий фикрлаш қобилиятларини тарбиялашга хизмат қилади. Бу таълимни ташкил этишда педагоглардан ҳар бир болага имкон қадар индивидуал ёндашишни, унинг шахсини ҳурмат қилишни, унга ишонч билдиришни тақозо этади.

Қолаверса, шахсга йўналтирилган таълим ўқитиш жараёнининг иштирокчилари педагог-бола ёки бола-бола, бола-болалар гуруҳи, бола-болалар жамоаси тарзида ўзаро ҳамкорликда билим олиш, шахс сифатида камол топтириш учун қулай педагогик шароитни яратиш заруриятини ифодалайди. Педагог таълим жараёнида шахсга йўналтирилган таълим турларидан фойдаланар экан, бир қатор шартларга қатъий риоя этиши керак. Педагог томонидан таълим жараёнида инновацион характерга эга турли фаол методларнинг қўлланилиши болаларни ривожлантириш, қобилиятларини янада ўстиришга хизмат қилади.

Замонавий шароитда болаларнинг ўқув-билиш фаолликларини кучайтириш, ўқитиш сифатини ошириш ва самарадорлигини яхшилаш мақсадида, инновацион характерга эга таълим шакллари-дан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Бугунги кунда ўйинли технологиялардан фойдаланиш таълимнинг инновацион шакллари сифатида эътироф этилмоқда. Айни ўринда таълимнинг инновацион характерга эга ушбу шакллари тўғрисида фикр юритамиз.

Амалий ўйинлар. Дастлаб "ўйин" тushунчасининг моҳиятини англаб олиш талаб этилади. Ҳйин – кишилиқ фаолиятининг муҳим тури ҳамда ижтимоий муносабатлар мазмунининг болалар томонидан имитациялаш (кўчириш, тақлид қилиш) асосида ўзлаштириш шакли саналади.

Замонавий шароитда таълим амали-

ётида амалий-инновацион характерга эга куйидаги ўйинлардан самарали фойдаланилмоқда:

- ижодий топшириқлар;
- креатив ёндашишни тақозо этувчи вазифалар;
- муаммоли вазиятлар;
- ролли ва ишбилармонлик ўйинлари;
- баҳс-мунозара, дебат;
- мусобақа кўринишидаги беллашувлар.

Таълим амалиётида қўлланиладиган амалий ўйинлар ўз-ўзидан дидактик хусусият касб этади, шу сабабли, улар кўп ҳолатларда "дидактик ўйинлар" деб юритилади.

Агарда жисмоний хатти-ҳаракатларни ривожлантиришга хизмат қилладиган ўйинлар болаларда чаққонлик, эпчиллик, чидамлилиқ, қатъийликни тарбияласа, интеллектуал, конструкцияли ўйинлар уларни ўйлашга, фикрлашга, мантиқий тафаккур юритишга ўргатади.

Ўқув фаолиятининг асосий мотиви — бу ўқув-билиш мотиви бўлса, ўқув фаолиятининг энг муҳим мотивацияси болада ўзи танланган ва асосларини ўзлаштираётган касбга бўлган қизиқиши саналади. Бола ўқув жараёнидаги эгаллаган билимларидан, касбий малакалари ва кўникмаларидан ҳиссий жиҳатдан қониқа олиши лозим. Бу вазифани ҳал қилишда ўқитиш жараёнида ўйинли технологиялардан фойдаланиш алоҳида аҳамият касб этади. Ҳйинли технологиялар, шунингдек, болаларнинг ижодий қобилияти ва креатив тафаккурини ўстиради.

Ўқув жараёнида ўйин технологиялари-

нинг ўрни, роли, шунингдек, ўйин элементлари ҳамда таълимнинг ўзаро уйғунлиги кўп жиҳатдан ўқитувчи томонидан педагогик ўйинлар моҳияти, функцияси ва турларининг қанчалик тушунилиши билан белгиланади. Аксарият педагогик ўйинлар ўзида қуйидаги белгиларни намоён қилади яъни:

1) Боланинг хоҳишига кўра танланган эркин ривожлантирувчи фаолият эканлиги;

2) Ушбу фаолиятнинг ижодий, аввалдан тайёрланмаган, жуда фаол характери;

3) Фаолиятнинг ҳиссий кўтаринкилиги, рақобатга асосланиши;

4) Билвосита ва бевосита қоидаларнинг мавжудлиги.

Ҳар қандай ўйинлар каби педагогик жараёнларда фойдаланиладиган ўйинлар ҳам ўзининг аниқ мақсади ва натижасига эга бўлади. Таълим муассасаларида кўп ҳолатларда ролли ва касбий характерга эга ишбилармонлик ўйинлардан фойдаланилади. Муҳими, педагогик мақсадларда қўлланиладиган ўйинли технологияларнинг асосини болаларнинг фаоллик ва тезкорликка асосланган фаолияти ташкил этади.

Педагогик ўйинларнинг асосий белгилари

Айни ўринда, ўйиннинг методикасига кўра, қуйидаги гуруҳланган ўйин технологияларига ажаратамиз.

1. Дидактик ўйинлар — ўрганилаётган объект, ҳодиса, жараёнларни моделлаштириш асосида болаларнинг билишга бўлган қизиқишлари, фаолликларини оширадиган ўқув фаолияти тури ҳисобланади. Бу каби ўйинлар болалар томонидан ижтимоий-фойдали меҳнат ва ўқиш кўникмаларини фаол ўзлаштиришда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, уларнинг

аҳамияти натижалар билан эмас, балки жараённинг мазмуни ва кечиши билан белгиланади. Бу каби ўйинлар болаларни ижтимоий муносабатлар жараёнида фаол иштирок этишга тайёрлайди, улардаги турли психологик зўриқишларни камайтиради.

2. Сюжетли ўйинлар — педагогик воқелик, ҳодисалар баёнининг муайян изчиллиги ва унда иштирок этаётган шахслар фаолиятининг ўзаро боғлиқлигига асосланган ўйинлар саналади. Бу каби ўйинлар одатда педагогик муаммоларнинг ечимини излаш, таълим-тарбия жараёнида юзага келган муаммоли вазиятларни бартараф этиш, шахсни қайта тарбиялаш мақсадида қўлланилади.

3. Ролли ўйинлар — маълум бир шахснинг вазифа ва мажбуриятларини бажаришдаги руҳий ҳолати, хатти-ҳаракатлар моҳиятини очиб беришга йўналтирилган ўйинлар, уларда роллар мажбурий мазмуни билан тақсимланади. Ролли ва ишбилармонлик ўйинлари болаларни муайян жараёнга тайёрлаш, уларда маълум ҳаётий воқелик, ҳодисалар жараёнида бевосита иштирок этиш учун дастлабки кўникма-малакаларни ҳосил қилишга ҳизмат қилади. Таълим жараёни иштирокчилари (Болалар, ота-оналар, педагогик жамоа аъзолари, таълим муассасаларининг раҳбарлари, жамоатчилик ташкилотларнинг вакиллари ва б.) сифатида турли ролларни бажариш болаларга педагогик фаолият мазмуни билан яқиндан танишиш имкониятини яратса, болаларга маълум фаолиятни самарали ташкил этишга назарий, амалий, энг муҳими, руҳий жиҳатдан тайёрланишга ёрдам беради.

4. Ишбилармонлик ўйинлари — маълум фаолият, жараён ёки муносабатлар мазмунини ёритиш, уларни самарали, тўғри, оқилона уюштиришга доир кўникма, малака ҳамда сифатларни ўзлаштириш мақсадида ташкил этиладиган ўйинлар. Бу турдаги ўйинлар таълим олувчиларда аниқ фаолият йўналишида зарур билим, кўникма, малака сифатларни шакллантириш ёки ривожлантириш мақсадида ташкил этилади. Шу жиҳатдан, ишбилармонлик ўйинлари ишлаб чиқариш жараёни, касбий фаолиятининг моделлаштирилишини англатади.

Ишбилармонлик ўйини болаларда касбий сифатларни ҳосил қилиш билан бирга, шахсий сифатларни ҳам тарбиялайди, уларнинг ижтимоийлашувини таъминлай-

ди.

5. Имитацион ўйинлар — ишлаб чиқариш корхоналари, иш ўринлари, фирмалар, ташкилотларда ходимлар томонидан амалга ошириладиган фаолиятни имитациялаш (тақлид қилиш, кўчириш) асосида болаларни муайян амалий ёки касбий фаолиятга самарали тайёрлашга йўналтирадиган ўйинлар. Бу турдаги ўйинлар сценарияси, сюжетидан ташқари, имитация жараёни объектларнинг таркибий тузилмаси ва аҳамиятини тўла очиқ бериш мақсадида моделлаштирилади. Имитацион ўйинлар жараёнида таълим олувчилар муайян операцияларни, масалалар ечиш, маълум бир усулни ўзлаштириш имкониятига эга бўлади.

6. Драматик ўйинлар (психологик ва ижтимоий драмалар) — психологик ҳамда ижтимоий масалаларни ҳал қилишга йўналтирилган ўйинлар бўлиб, улар ташкил этилиши, методик хусусиятларига кўра ролли ва ишбилармонлик ўйинларига яқин. Одатда психологик ва ижтимоий характердаги драматик ўйинлар жамоадаги муҳитни яхшилаш, шахслараро муносабатларнинг ижобий бўлишига эришиш, мулоқотга кириша олиш, жамоада ягона бирликни қарор топтириш, ўзгаларнинг руҳий ҳолатини тўғри баҳолаш, оғир вазиятларга дуч келган субъектларга ёрдам кўрсатиш ҳамда самарали, унумли фаолият кўрсатиш учун зарур шароитни яратишга хизмат қилади. Барча ўйинларда бўлгани каби педагогик ўйинлар жараёнида ҳам иштирокчи-болалар фаол ҳолатда бўлади, шериклари билан ўзаро муносабатга киришади, шунингдек, ўз қарашларини шериклариники билан таққослаш, жамоа билан зарур муносабатни ўрнатиш орқали ўзини ўзи ўрганadi. Педагогик жараёнда ўйинлардан фойдаланишда айрим жиҳатларга эътибор қаратиш лозим.

Ўйин жараёнида ҳеч ким ҳалақит қилмаслиги керак. Борди-ю, зарурият бўлсагина, фақат бошловчи иштирокчиларнинг ҳаракатларини тузатиши, уларни тўғри йўналтириши мумкин. Ҳар қандай жараён сингари ўйин якунида унинг ташкил этилиши юзасидан муҳокама ўтказилиши зарур. Муҳокама чоғида ўйин иштирокчилари, томошабин (жамоанинг ўйинда иштирок этмаган аъзолари), экспертлар ўйиннинг ташкил этилиши ва ўтказилиши юзасидан ўз фикр-мулоҳазалари, таклифларини билдиради.

Муҳокама жараёни қуйидаги тартибда ташкил этилади:

- тақризчиларнинг чиқишлари;
- фикрлар алмашинуви;
- иштирокчиларнинг ўз қарорлари ва хулосаларини ҳимоя қилишлари;
- ўйинга якун яшаш.

Ўйин технологияларининг методик таъминоти лойиҳа, ўйиннинг мезонлари, иш қоғозлари (методик кўрсатмалар), ўйин моҳиятини ёритувчи ҳужжатлар (сценарий) кабилардан иборат. Педагогик жараёнда қўлланиладиган ўйинлар субъект фаолиятини тақозо этадиган ҳамда машина (масалан, компьютер) ўйинлари тарзида фарқланади. Ўйинлар чоғида турли воситалар (компьютер, имитацион тренажёрлар, спорт анжомлари (коп-ток, арқон, ҳалқа), хомашёлар (пластлин, юмшоқ ўйинчоқларни яшаш учун материаллар, рангли қаламлар, иш қоғозлари, ўйинчоқлар, леголлар, конструкциялар, декорациялар ва бошқалар керак бўлади.

Болаларда ижодкорликни ривожлантиришда ўйинли технологияларнинг ўзига хос хусусиятларини қуйидаги хулосаларда келтириб ўтамиз:

- дарс жараёнида қўлланилганда, боланинг эркин фикрлашига замин яратади;
- ўқувчиларнинг ижодкорлик қирралари тўлиқ номоён бўлади;
- ўзаро танқидий ва тезкорликда фикрлаш қобилиятлари ривожланади;
- болаларда мустақиллик, ташаббускорлик, жавобгарлик каби сифатлар тўлиқ ривожланишига имкон беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия / Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир: А.Мажидов. — Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти, 2010 й.

2. Инновацион таълим технологиялари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Ҳ., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. — Т.: "Сано стандарт" нашриёти, 2015 й.

3. Рўзиева Д., Усмонбоева М., Ҳолиқова З. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Методик қўлланма. — Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2013 й.

Навбахор ҲАСАНОВА,
Суннатилла РАЙИМЖОНОВ,
Жиззах давлат педагогика
институтининг "Муסיқий таълим"
кафедрасининг ўқитувчилари